

Střední škola - Waldorfské lyceum
Křejského 1501
Praha 4
tel. 272770378, lyceum@wspj.cz

Projekt „Další krok k adaptabilitě“
Registrační číslo CZ.2.17/3.1.00/34355

Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Překlad metodické literatury

PENÍZE V SOUVISLOSTECH

- vybrané kapitoly -

Překlad: Eva Flachowsky
Rozsah: 56379 znaků, 31 NS
jaro a léto 2013

Pro účely výuky přeloženo z knihy *Wirtschaften, was ist das?* (Napsal Erhard Fucke.)

Vydalo nakladatelství FREIES GEISTESLEBEN (Stuttgart 1993).

Obsah výběru

- **Předmluva**
- **Podněty pro práci ve výuce**
- **Obchodování založené na peněžních vztazích**
- **Co jsou to peníze?**
- **Peníze jako duchovní síla**
- **Půjčené peníze**
- **Spoření**
- **Darování**
- **Nejčastěji opomenuté darování**
- **Daně: druh nuceného darování**
- **Peníze, které sestávají jenom z čísel a stávají se téměř neviditelnými**

Předmluva

Vybrané kapitoly pochází z knihy, jež byla napsána v roce 1993, tj. před více než 20 lety, a nutno podotknout, že v Německu, kde se situace hospodářského života v lecčems liší od české ekonomiky. Od té doby se mnohé změnilo nejen v Německu, ale i u nás. Svět si prošel finanční krizí, s níž se jednotlivé státy vyrovnávají po svém dodnes. Poznatky, které kniha zachycuje, jistě neodpovídají nejaktuálnějšímu stavu, nicméně cenné jsou myšlenkové postupy, které Erhard Fucke ve svých kapitolách předkládá. Ukazuje nám, jak se může přemýšlet o zdánlivě velmi banálních a zřejmých věcech. Ukazuje cestu, jak domýšlet do důsledků procesy, jichž jsme součástí, a které zdánlivě

nedokážeme ovlivnit. Kromě toho ukazuje, že způsob ovlivňování není primárně věcí našeho společenského postavení či majetku, kterým disponujeme, ale „jednoduše“ věcí našeho postoje a konání. Obojí je těsně spjato s vědomým zapojováním se do společenského života, jehož neoddělitelnou součástí právě ekonomický život je.

Z dané knihy jsou přeloženy další kapitoly, které se týkají lidské práce. Ačkoliv kniha pojednává o dalších zajímavých tématech a souvislostech, vybrali jsme pro práci ve výuce právě tato dvě témata: PRÁCE a PENÍZE, tj. oblasti, o kterých se domníváme, že s nimi studenti nejvíce přichází do kontaktu ve svém každodenním životě.

Věříme, že tato část věnovaná penězům, přinese ne jeden podnět k zajímavým diskuzím během a po výuce a posléze i k vědomějšímu zacházení s penězi v soukromém životě studentů.

Podněty pro práci ve výuce

- Texty je možné číst společně se studenty (Tímto způsobem mohou texty např. sloužit jako vstup do nového tématu.) Posléze je možné pracovat na otázkách, které ve studentech vyvstaly při pročitání textu. Pokud se bude jednat o otázky spíše filozofického ražení, je možné o nich mluvit ihned, popř. se k nim v další hodině vrátit. Pokud se jedná o specifické otázky, které vyžadují znalosti, může je po odborné stránce zodpovědět učitel anebo se může jednat o samostatnou práci studentů či domácí úkol (např. prostudování aktuálních podmínek, které se vážou na poskytnutí úvěru a popř. porovnání těchto podmínek v různých bankách).
- Jinak se také dá s texty pracovat doma. Tj. že studenti do hodiny přichází již s otázkami, které se objevily buď okamžitě, či s odstupem času. Mnohdy se studentům budou texty zdát velmi jednoduché a budou mít další otázky. Studenti se budou chtít dozvědět, co se od doby, kdy texty vznikly, změnilo a možná si některé informace zjistí již předem. O některých věcech ví od svých rodičů a známých, o jiných se někde dočetli.
- Jelikož téma peněz nabízí širokou škálu oblastí, do nichž by se učitel se studenty mohl společně pustit, je potřeba si stanovit priority. Některé oblasti mohou být vytyčeny jako stěžejní ze strany učitele (návaznost na další předměty, školní vzdělávací program apod.), a některé oblasti budou důležité pro studenty (v čemž se jednotlivé třídy od sebe budou lišit). K výběru je dobré si sestavit seznam otázek a témat. Je možné, že si někteří studenti dobrovolně vyberou jedno z témat a během dalších týdnů ho zpracují na základě svých rešerší. Jiná témata si zase připraví učitel.

- V neposlední řadě je důležité, aby učitel sám o sobě také měl nějaké vnitřní otázky. Texty by ho také měly oslovovat, či v něm probouzet podněty, s nimiž na ně naváže (jinak ani nemá cenu je předkládat studentům!). Konkrétní možnosti, jak pak s těmito texty pracovat, je např. jejich autorský přepis. Tj. studenti i učitel si vyberou jeden z probraných textů a přepíše ho dle vlastních poznatků, postojů, zkušeností apod. Bude se jednat o jistý dialog dvou textů (což může být i součástí náplně českého jazyka). Z takového přepracování pak také jasněji může vyvstat obraz těch skutečností, které historicky vzato prochází proměnami, a skutečností, které jsou obecně lidské, zahrnují určitou morálku či etiku, která primárně není vázána na technologický pokrok, byť ho z určitého aspektu vždy reflektuje a reaguje na něj.
- Podnět, který je možný realizovat dle aktuálního nastavení studentů, spočívá také v možnosti, že se na závěr shrnou podněty, které by si studenti chtěli odnést do života a dále zkoumat, jak na daných výzvách či otázkách pracovat. Jedná se o něco, co musí vycházet ze studentů. Pro učitele to pak může být podklad k hodnocení studentů (namísto čistě vědomostních testů). Studenti by např. ve svých úvahách měli uvádět kromě vlastních postojů i konkrétní fakta, která se dozvěděli (např. do čeho která banka v současnosti investuje a do čeho by měla investovat, kdyby se podmínky nastavily jinak, např. z pohledu občanů a proč).

Obchodování založené na peněžních vztazích

Obchod byl díky vynálezu mincí, tedy peněz, jednoznačně usnadněn. Kromě toho, že se zlato proměnilo na mince, ztratilo také svůj dřívější kultický význam. Výměnný obchod byl vystřídán obchodováním, jež se uskutečňovalo prostřednictvím peněz. Zlato a stříbro se tím staly protihodnotou libovolného zboží.

(Pozn. Např. v Malé Asii se dochovaly mince, jejichž původ se datuje do 7. století př. n. l.)

Pro obchod jako takový došlo touto proměnou k velkému pokroku. Tok zboží se nyní mohl uskutečňovat jenom jednosměrně: od výrobce ke spotřebiteli. Již nebylo zapotřebí, aby výměnou

proudilo další zboží nazpátek. Výrobce si nyní mohl díky penězům koupit jakékoliv zboží, které chtěl vlastnit. Ve svém obchodování se stal pohyblivějším. V principu se mu díky novému směnnému prostředku otevřel celý tehdejší svět pro obchodování s jakýmkoliv jeho zbožím. Není proto divu, že vynález peněz způsobil velký rozvoj obchodu.

To, co se při přechodu k obchodování na základě peněžních vztahů odehrávalo, si zaslouží přesnější pozorování, jemuž se nyní budeme věnovat.

Nejprve: Proč byly vybrány právě kovy jako protihodnota ke směňovanému zboží? Zřejmě obchodníci chtěli mít „něco“ ve svých rukou i poté, co z nich před chvílí něco jiného, tj. zboží, vydali. A to „něco“ mělo také mít hodnotu. Zlato a stříbro byly v dřívějších dobách něčím, s čím byla spojována představa velké hodnoty.

Z hospodářského hlediska se však zlato a stříbro dají použít jen v omezené míře. Jistě, můžeme z nich vyrábět šperky. A kdo by se rád nezdobil! Při výrobě zboží, kterého je fakticky zapotřebí, však tyto kovy nehrají téměř žádnou roli. Je nezbytně zapotřebí šperků k zajištění života jako takového? A navíc: je možné zdobit se mnoha dalšími věcmi či materiály, nemusí to být jen zlato nebo stříbro. Důkazem toho jsou například glazované hliněné korále Egypťanů, nebo stejně tak i současná bižuterie.

Poznání, že se ve starověku dostali do kontaktu s oběma kovy jenom kněží, kteří zároveň ztělesňovali velkou moc, se jistě odráželo i ve volbě právě těchto dvou kovů. Oba kovy byly ve svém výskytu totiž velmi vzácné.

S vynálezem peněz se také otevřela možnost, jejíž důsledky nejdříve nebyly plně rozpoznány: peníze se mohou hromadit. Dokud se vyměňovalo zboží za zboží, bylo vše dříve či později spotřebováno. Také lodě, domy, postele se během času opotřebují a musí být jednoho dne opraveny či nahrazeny novými. A právě jenom používání a spotřeba zboží vede k opětovné potřebě jeho výroby. Peníze se však nespotřebovávají, leda tou cestou, že se znovu vydají.

Se vznikem peněz, coby komodity, tedy vznikla možnost neproměňovat toto zboží v další zboží, ale hromadit ho izolovaně od vyváženého toku výroby a spotřeby. Předpokladem pro to bylo, že si zboží a jeho peněžní hodnota nebyly zcela rovny, tj. že prodejem vznikl zisk. Ještě přesněji: nabytá cena překračovala objem nákladů, jichž bylo zapotřebí vynaložit na výrobu zboží. Tak vznikly nevázané úspory, které nebyly spotřebovány.

V zemědělském provozu představují uložené úspory například osivo, jež se použije v následujícím roce na výsadbu. Disponibilní finanční nadbytek představuje objem peněz, jenž přesahuje pokrytí nákladů a tvoří zisk, který může být libovolně použit. Může například sloužit k otevření nového

dolu, jehož vybudování představuje velké náklady ještě dlouho před tím, než dojde k prvnímu příjmu za tamní vytěženou rudu. Takové úspory pak mohou posloužit k pokrytí vysokých počátečních nákladů také u dalších podnikatelských aktivit. Nadbytečné peníze se tak stávají motorem nového vývoje. Lidské myšlenky a záměry pak určují cíl tohoto vývoje. Tyto myšlenky se mohou striktně orientovat podle poptávky na trhu: například je možné vysledovat neuspokojenou poptávku po železné rudě, která může být uspokojena zbudováním nového dolu. Takové peníze však mohou být také investovány do vojska žoldnéřů, aby mohla být zvýšena míra státní bezpečnosti. S vojskem však může být na druhou stranu již od začátku spojen záměr napadnout sousední zemi. Takové peníze se také dají použít pro „hospodářskou válku“, která by přivedla neoblíbeného obchodního konkurenta na kolena. Další příklady rozličného použití nahromaděných peněz ještě zazní později.

Střadatel dostává možnost, aby nahromaděné peníze použil dle zcela osobních úmyslů. Dosažený zisk může být použit pro život v přepychu. Bohatství je také možné vystavit na odiv například tím, že si postavíme velké a nádherné domy, které necháme skvostně vybavit, slaví se v nich slavnosti, pořídí se do nich velký počet služebnictva a mnohé další.

Moc nahromaděných peněz se plně projeví především tam, kde se stal zbožím samotný člověk, tj. bylo možné koupit si ho za peníze. Již od pradávna existovali svobodní lidé a otroci. Otrokem se člověk stal tehdy, pokud se jeho národ dostal do područí cizí moci. Zajetí znamenalo ve starověku otroctví, zpravidla celoživotní. Od vzniku peněz také existovaly trhy s otroky. Ne na základě válečného umění nebo osobní statečnosti, ale na prostém faktu peněžní síly se člověk mohl stát „majitelem“ otroka. Nad lidskými otroky měli jejich „majitelé“ stejnou moc jako nad jakýmkoliv jiným mrtvým zbožím. Otroka bylo možné prodat, týrat nebo dokonce zabít.

Obchod s otroky a vykořisťování fyzické pracovní síly otroků se udržel ještě dlouho během novověku. K tomu postačí jen připomínka otroků proudících z Afriky do severní nebo jižní Ameriky, kde je potřebovali dobyvatelé těchto kontinentů jakožto pracovní sílu, aby vůbec byli schopni obhospodařit rozsáhlá území přivlastněných oblastí. Provozovatelé některých obchodních společností si na základě obchodu s otroky vydělali „zlaté doly“. Ještě v 19. století je možné doložit pociťovaná samozřejmost ohledně vlastnictví otroka a jeho svévolného užívání. Jedná se o válku jižanských států severní Ameriky, jež byly proti zákonu o osvobození otroků, jehož průkopníkem byl prezident Abraham Lincoln (americká občanská válka probíhala mezi lety 1861 a 1865).

S nástupem využívání osobních peněžních úspor také začíná růst osobní zodpovědnost každého jednotlivce. Je nyní v jeho moci, aby použil peníze takovým způsobem, aby přispěl k všeobecnému blahu, aby zajistil pracovní místa pro velký počet lidí, anebo aby razil cesty novým vynálezům.

Při nasazení těchto peněz může jejich vlastník myslet jenom na osobní přednosti. Pak se necítí zavázán společenství, jehož je součástí. Zapomíná na ty lidi, kteří se podíleli při výrobě právě toho zboží, jež mu přineslo zisk, a bez nichž by de facto svého bohatství nenabyl. Dle jeho názoru byli tito lidé přece zaplacení za svoji práci, proto jim již nic nedluží. Zisku přeci dosáhl vlastní mazaností, svým přehledem a obratným vyjednáváním apod. Proto tedy není jinak než správné, že získané bohatství použije právě pro své osobní potřeby.

Jiní lidé dokonce cítí, že jim naspořený zisk dopomohl k určité moci a proto mohou zasahovat a rozhodovat o osudu jiných lidí. Nikoliv potřeba rozhazování je těší, ale pocit moci nad druhými. Kdyby se nad svým jednáním jen pořádně zamysleli, museli by zjistit, že svým jednáním ztratili úctu před druhým člověkem. Jednají s lidmi jako s šachovými figurkami. Tisíciletý obchod s otroky je jistě velmi extrémní případ, nicméně je velmi zřetelným příkladem pro chování, které hluboce zraňuje sociální společenství.

Co jsou to peníze?

Všichni se domníváme, že víme, co to jsou peníze, a to především tehdy, pokud nám chybí. Nemůžeme pak koupit, co potřebujeme. Mezi námi žijí chudí lidé, kteří mají k dispozici tak malý obnos peněz, že nemohou uspokojit ani nejzákladnější potřeby jako jídlo, ošacení nebo obydlí. Trpí hladem, chodí v roztrhaném oděvu a mají bídná obydlí. Zažívají velmi intenzivně, že peníze jsou pevně danou protihodnotou zboží. To je však jenom jeden pohled na peníze! Tj. *peníze jakožto měřítko hodnoty zboží a služby*, jež je vyjádřeno v jejich ceně.

Z našeho pojednání o hospodářském životě jasně vyvstává, že peníze samy o sobě představují *předem zajištěný nepopíratelný nárok na zboží*. Proto můžeme s penězi jít do sousedního krámků a něco si koupit. Toto právo nám nikdo neodepře, protože se všichni shodli na tom, že chtějí utvářet proud zboží pomocí peněz. Je to pro nás takovou samozřejmostí, že se nad tím již nezamýšlíme. Přesto je toto úzké spojení mezi penězi a zbožím pro utváření našeho soužití nesmírně důležité. Proč a jak, to ještě uvidíme dále.

Již jsme také mluvili o „nahromaděných“ a odložených penězích. Ve spořicíh prasátku uchováváme naše získané drahocennosti. Touto cestou se peníze stávají *uchovatelem hodnot*.

Jak se vytváří cena zboží, jestli se pro jeho nákup použijí peníze nebo zda je na pořadu dne jejich úspora, to vše má velký vliv na společné hospodaření, všeobecný blahobyt a spokojenost všech lidí. I to jsme již zjistili během předcházejících povídaní. Promyslíme-li znova vše zmíněné, budeme si již zcela jisti, že peníze nepochází „jednoduše z banky“, byť si to mnozí lidé stále myslí. Jako

měřítko hodnoty zboží a služeb mohou peníze vzniknout jen tam, kde se pracuje, kde se vytváří hodnoty. Na tento pohled se podíváme ještě jednou do větší hloubky.

Peníze jako duchovní síla

V dobách výměnného obchodu například docházelo mezi sedlákem a kovářem ke směně čtyř krav za dobrý meč. Oba byli spokojeni – sedlák byl vyzbrojen proti dalšímu zabírání půdy a kovář zajistil na dlouhou dobu zásobu masa pro svoji rodinu. Oba si vyměnili vlastní lidský výkon za výkon druhého člověka. Sedlák odchoval krávy, postaral se o jejich krmení, pásal je, postavil pro ně stáj, pečoval o ně. To byl jeho výkon, jenž zahrnoval schopnosti a znalosti a především dlouholetá a každodenní práce. Jiné schopnosti a znalosti však potřeboval kovář k tomu, aby ukoval dobré meče. Jistě, k ukování jednoho meče bylo zapotřebí méně času než k odchovu krav. Avšak vyučení k dobrému kováři mohlo zabrat ještě mnohem delší dobu, než sedlákovi k získání jeho schopností a znalostí. Kromě toho musel také vynaložit určité množství směnného zboží k získání železa.

Oba, kovář i sedlák, pracují s přírodními zdroji. Přírodní původ zboží tvoří díl jeho hodnoty. Zbývající díl hodnoty zboží však lidé vpracovali do těchto darů přírody, čímž zvýšili jeho hodnotu. Železo se stalo mečem.

Pokud protihodnotu zboží vyjádříme v penězích, tak je tato cena také obrazem lidského výkonu, který byl do výrobku otištěn. Penězům tedy nemusí být rozuměno jako dané protihodnotě vůči zboží, ale také jako obrazu pro dříve vynaloženou lidskou práci. A protože byl tento výkon řízen lidským duchem, někteří říkají, že *jsou* peníze lidským duchem, nebo zkrátka: peníze jsou duch.

Naspořené peníze by pak byly „nahromaděný duch“, protože ještě nebyl oživen a vlit do nové výroby zboží, v němž je spotřebován k užítku lidí a k uspokojení jejich potřeb. Tyto peníze ještě čekají na své nasazení. Kde a jak budou využity, to opět určí lidský duch.

V současnosti se uvažuje o rozličných možnostech, kam peníze směřovat, a přitom se jedná vždy o velmi podstatné rozhodnutí, která se mohou týkat vybudování atomové elektrárny nebo zařízení, jež dokáže recyklovat spalované částice, nebo se týká investic do zbrojení, do vývoje leteckého inženýrství nebo na zajištění sociální jistoty pracujících a jejich důchodu, anebo do vývoje vzdělávacího systému a mnohé další.

A stejně tak, jak se rozhoduje ve velkém, rozhoduje se i v malém. Například zemědělec přemýšlí stejně poctivě, kam do svého podniku má nasměřovat své investice. Má vložit své peníze do nového traktoru nebo dokonce do kombajnu, anebo má postavit nový skleník či rozšířit kravín? Jistě také on přemýšlí o těchto možnostech v perspektivě co největšího vlastního přínosu. Odložené

peníze mu dávají svobodu, aby se „sám“ mohl rozhodnout pro to či ono. Zemědělec tím utváří svými „nahospodařenými“ penězi svůj zisk, svoji „budoucnost“. Jelikož jeho budoucí život a jeho výnosy budou odrážet jeho rozhodnutí pro uskutečnění jen jedné z daných možností: traktor, kombajn, skleník nebo rozšíření kravínu. Svým rozhodnutím také proměňuje současné pracovní vztahy. Tyto proměny pak určují jeho budoucí životní podmínky. Podobně je tomu se státem, popř. vládou určité země, která svým velkým politickým rozhodnutím ovlivňuje životní podmínky všech občanů dané společnosti a formuje jejich budoucnost.

Při těchto procesech můžeme rozpoznat dvě důležité skutečnosti:

1) Peníze, které neustí do spotřeby, ale jsou takřka „zadřeny“, nabízí člověku možnosti pro utváření jeho budoucnosti. Stejně tak uskladněný „starý“ duch otevírá svobodu pro změnu.

Zda se jedná o svobodu smysluplnou, jež je využita ve prospěch celku, to závisí na duchovní přítomnosti vládnoucí, popř. podnikající vrstvy. Je jejich poznání – vynalézavost a fantazie – tak velká a silná, aby jejich rozhodování bylo přiměřené a plodné? Anebo politikové a podnikatelé nedokáží rozpoznat znamení doby a opakují jen to, s čím doposud měli úspěch? Již zmíněné úkoly spjaté s ochranou životního prostředí zřetelně ukazují, že je někdy zapotřebí radikálního obratu v přemýšlení. Bez něho by nedošlo k vývoji nových výrobních idejí.

2) Nahromaděné peníze představují někdejší duchovní vklad do činnosti, pomocí níž byly získány, a dispoziční moc, kterou nad nimi máme a která určuje jejich využití, s sebou přináší velkou zodpovědnost. To platí především tehdy, pokud se rozhodovací moc sice koncentruje u malého počtu lidí, ale přináší sebou konsekvence pro miliony lidí. Velmi snadno se jim může vytratit z povědomí skutečnost o tom, kdo všechno se podílel na utváření podmínek, pomocí nichž k vlastnictví daného kapitálu dospěli. Vlastně by se oni měli cítit jako služebníci tohoto velkého lidského kruhu. Subjektivně to tak mohou dokonce i zažívat. Ale souzní jejich rozhodnutí opravdu se zájmy těch, které chtějí zastupovat?

Vystačí jejich fantazie k tomu, aby utvářeli takovou podobu hospodářského života, který již dokáže předjímat a zajistit blaho lidí i v budoucnosti? Nebo sledují jenom (nebo právě proto) např. myšlenku nutného pokračujícího hospodářského růstu, myšlenku od svého samého základu problematickou? Sice by to znamenalo, že starý duch bude vlit do nových investic, které zajistí produkci stále většího množství produktů, ale již jsme poznali, že příliš velké množství produkce bez odpovídající spotřeby může v hospodářském procesu způsobit nemoc. Taková produkce pak působí jako rakovinový nádor, který bezměrně roste a stane se cizím tělesem, které svůj růst zakládá na rozkladu druhého organismu. Přítomné duchovní síly tak sice využívají své předchůdce, kteří vytvořili plodný kapitál, ale špatným způsobem. Jedinci, jež mají nést odpovědnost, nejsou svého

úkolů hodni a nedokáží kapitál využít správně.

Naše úvahy nás dovedly k pozoruhodnému výsledku. Poznali jsme peníze jako obraz duchovního výkonu, který v minulosti úspěšně zasáhl do hospodářského života a vytvořil v něm hodnoty. Když se podíváme do své peněženky, nemáme pocit, že by byla naplněna obrazem duchovního výkonu. Bankovky jsou jakýmsi dokumentem někdejšího vynaloženého úsilí. Spíše probouzí pocit, že si s nimi můžeme koupit něco, po čem toužíme. Obvykle se s pojmem „peníze“ spojuje především či jenom jejich vlastnost coby směnného prostředku. A skutečně, tuto jejich schopnost zažíváme každým dnem. Jdeme do obchodu, koupíme si džínu, propisku, hodinky a za vše zaplatíme svými penězi. Tato stránka peněz je do nás jaksi automaticky vštípena, zatímco jejich druhou stránku, jejich duchovní podstatu, jsme si mohli uvědomit až na základě poctivého myšlenkového procesu.

Již jsme viděli, že peníze se mohou vydat dvěma směry. Jednak mohou být použity k nákupu zboží a jednak jsou to peníze, jež odkládáme stranou a strádáme je. V prvním případě mluvíme o *spotřebních penězích*: sotva se dostanou do našich kapes, hned zase vyskočí, protože si jejich prostřednictvím chceme uspokojit své potřeby. Také v pokladně obchodníka se příliš dlouho nezdrží: slouží k pořízení nového zboží. Peníze tak tečou k velkoobchodníkovi a k samotnému výrobcí pořizovaného zboží. Výrobce na základě přijatých peněz nakoupí materiál a především vyplácí mzdu svým zaměstnancům. A ti s těmito penězi zase uspokojí své potřeby, tj. nakoupí zboží. *Spotřební peníze* tak docela rychle plyne z jedné kapsy do druhé a vytváří tak kruh.

Jiným způsobem „tečou“ peníze, jež si strádáme, mluvili jsme také o nahromaděných penězích. Ze zřetězeného toku spotřebních peněz se u všech jeho účastníků kousek odebere z peněz, jež se na chvíli ocitly v jejich kapsách. Pracovníci a zaměstnanci z větší části šetří. Dříve si pravidelně odložili malý obnos do ponožky, kterou pečlivě uschovali pod matrací postele, aby peníze byly v bezpečí před možnými zloději. Dnes je odneseme (či spíše necháme převést) do banky (na svůj účet). Banky pak tyto peníze nehromadí jenom ve svých trezorech, ale použijí je dále (o tomto tématu podrobněji pojednáváme v jiné kapitole).

Nejenom obchodník, ale také producent se snaží o co největší zisk. Chtějí do svých pokladen dostat více peněz, než je zapotřebí pro výdaje na nové zboží a platy. To je samozřejmě zcela opodstatněné, ba dokonce nutné.

Náš již zmíněný zemědělec by si nemohl dovolit nový kombajn nebo nový skleník, kdyby musel všechny své příjmy okamžitě znovu vydat. Bez zisku by musel ve svém podnikání pokračovat s hmotnými prostředky, které již má k dispozici. Ale i ty se opotřebují, potřebují opravy a musí se obnovit. Anebo by si musel půjčit peníze od druhých, kteří si něco bokem odložili. Bez nahromaděných peněz, tedy dříve dosaženého zisku, by nemohl zrealizovat nové nápady, jako

například zkvalitnění svého provozu. Také jsme již poznali, že takto nahromaděné peníze, které byly vzaty ze spotřebního oběhu, mohou utvářet budoucnost, uskutečnit ideje a nápady.

V tomto popise jsme zisk z hospodářské činnosti označili různými způsoby (např. jsme mluvili o nahromaděných penězích nebo jsme mluvili o plodu lidského ducha, lidské práce). Tyto peníze se přeměnily na kapitál, jenž se využije pro budoucí investice. Také protihodnotu továrních budov, strojů, tj. všech výrobních prostředků, můžeme označit za kapitál. Jenomže: v tomto případě je kapitál již do něčeho vložen, popř. k něčemu vázán. Před rozhodnutím tak učinit se jednalo o volný kapitál.

Ti, kteří disponují volným či vázaným kapitálem, tedy podnikatelé, jsou právě z toho důvodu nazýváni kapitalisty. Někteří lidé dnes používají toto označení jako nadávku. Kapitalistům dopředu podsouvají, že si hledí jen osobního prospěchu a že si chtějí vydělat peníze jen do vlastních kapes. Na druhou stranu je však z mnohých příkladů znát, že podnikatelé svým počínáním zvyšují úroveň blahobytu všech lidí. Existuje totiž nemalý počet právě takových podnikatelů, kteří při vkládání svého kapitálu myslí jak na dobro celé společnosti, tak na dobro svých pracovníků.

Na druhou stranu kapitalisté často popírají, že by měli moc. I to je nepoctivé tvrzení, protože svým rozhodnutím svůj kapitál nějakým způsobem investovat, nejenže utváří svůj život, ale jejich počínání má také vliv na osudy druhých. Nemám zde na mysli jen špatné investice, ale také skutečnost, že kapitálové investice s sebou přináší problémy, které jedinec sám o sobě jen těžko vyřeší. Stále zde nám chybí sociální forma, která by kapitalistům při jejich rozhodování pomáhala. Avšak abychom takový úsudek mohli něčím dokázat, musíme se dopracovat k dalším skutečnostem.

Půjčené peníze

Půjčené peníze jsou sami o sobě neutrální povahy, dají se jimi utvářet věci rozmanité povahy. Sami o sobě nemají specifikovaný cíl. Určitého charakteru nabývají až tehdy, vloží-li se do hospodářství s určitým záměrem.

Proces půjčování – tj. poskytování kreditu – se odehrává v již velmi jednoduchých formách. Vezměme si příklad: rodiče zapoměli dát synovi kapesné. Jenže on by si chtěl koupit knihu, ale nemá k tomu v daném momentu potřebný obnos. Obrátí se tedy na svého kamaráda, aby ho založil. Ten se okamžitě zeptá, kdy peníze dostane zase nazpátek. Chce vědět, na jak dlouho se bez tohoto obnosu musí obejít. Během určitého období a za určených okolností se musí vzdát uspokojení některých svých potřeb. Proces půjčky tedy vždy vede ke smlouvě mezi dvěma partnery.

K správnému posouzení tohoto procesu je zapotřebí podívat se na situaci obou partnerů:

Jeden z nich, poskytovatel kreditu, se na určité období a za určitých podmínek vzdá uspokojení některých svých potřeb, protože na něj aktuálně nemůže vynaložit peníze, které půjčil. Ty na určitou dobu poputovaly do kapsy druhého, tedy k příjemci poskytnutého kreditu. Příjemce půjčky díky půjčce může realizovat více, než si mohl dovolit před tím. V našem příkladu si chlapec může koupit knihu okamžitě a nemusí čekat, až mu rodiče dají kapesné.

Při každé půjčce dochází k dohodě. V našem příkladu je ujednán termín, kdy poskytovatel kreditu obdrží půjčený obnos nazpátek. Za jistých okolností je tato dohoda stvrzena plácnutím či podáním rukou. Dohody tohoto typu můžeme označit za ústní smlouvy. I když jsme zvolili příklad z každodenního života, je patrné, že se poskytovatel půjčky ptá, zda svému dlužníku může věřit, zda své slovo dodrží. A je vůbec pravda, že jeho kamarád ve stávajícím měsíci skutečně ještě nedostal své kapesné? Anebo si kupuje, co a jak se mu zlíbí? Při půjčkách se tedy vždy objeví otázka jistoty. Do jaké míry si mohu být jist, že půjčené částka bude skutečně vrácena za podmínek, na kterých jsme se dohodli?

Někteří tvrdí, že co je psáno, má mnohem větší váhu než to, co je jen slovně domluvené. Dnes se toho tolik zapomíná! Co je dáno černé na bílém, se nedá popřít ani po pěti letech. Tito lidé nepůjčují za dobré slovo, chtějí mít jednoznačně napsaná slova. V takových případech se smlouva uzavírá písemně, konkrétně se jedná o smlouvu o poskytnutí půjčky, která je podepsána oběma stranami. Některým nestačí ani tato forma, především s vypůjčovatelem, které tak dobře neznají. Trvají na tom, že jim budou předloženy bankovní informace, z nichž jasně vyplývá, že vypůjčovatel je schopen půjčené peníze skutečně splatit. Ti obzvláště opatrní pak ještě vyžadují ručitele, ať už jím je soukromá osoba či banka. Tito ručitelé se pak zavazují, že v případě neschopnosti půjčku splatit, rozumí se ze strany vypůjčovatele, splatí částku za něho. Tímto krokem se sice omezí riziko, jež je s půjčováním peněz spojeno, ale i přesto není naprostá eliminace rizika možná. Některé banky zbankrotovaly, protože rizika při půjčování podcenila. Příliš velký počet jimi vystavených kreditů nebyli jejich vypůjčovatelé schopni splatit.

Jsou i tací, kteří s rizikem zachází poměrně lehkovážně. Považují svého vypůjčovatele za poctivého a produktivního člověka. Spoléhají na to, že stanovené podmínky budou splněny a že půjčené peníze budou investovány do něčeho, co stojí na pevných základech a co se osvědčí.

Neměli bychom ztrácet ze zřetele, že půjčené peníze mohou být použity pro různé záměry. V našem příkladu slouží k pokrytí čistě osobních potřeb. Náš chlapec se domnívá, že si danou knihu chce přečíst. Chce uspokojit svoji potřebu poznání anebo se jednoduše četbou zabavit. Jiní si zase chtějí koupit auto, ale nejsou schopni požadovaný obnos položit v hotovosti na stůl. Proto si je půjčí. To samé platí pro koupi ledniček, televizorů, vybavení celého bytu apod. Všechny tyto

kredity spojuje skutečnost, že dané peníze jsou vypůjčené za účelem konzumu – tedy konečné spotřeby. Díky půjčeným penězům se zvyšuje koupěschopnost toho, který si peníze půjčuje. Na něm je, aby správně odhadl, zda dokáže dostát závazkům spojeným se splácením, zda je schopen je pokrýt ze svých příjmů.

U některých je jejich touha po zboží tak velká, že své schopnosti peníze splatit lehce přecení. Dostávají se do platební neschopnosti. Vezměme si např. obchodní dům: v současnosti nabízí většina obchodních domů prodej na půjčku, za tímto účelem také mají své vlastní kreditní oddělení. Pokud si zákazník něco koupí na půjčku, zůstává vlastníkem daného zboží obchodní dům až do té doby, kdy zákazník splatí celou částku. Příjemce kreditu pak v některých případech ve svém každodenním životě používá samé půjčené věci. A pokud je není schopen je splatit, ztratí je: obchodní dům si je vezme zpět. V tomto případě jsou půjčené peníze užity pro konzum, tedy pro „plody“ hospodářského života, které jsou spotřebitelem „zkonzumovány“.

U druhého způsobu kreditů nabývají půjčené peníze jiné podoby. Zde určuje jejich tok zcela odlišný záměr. Jimi jsou financovány stavby továren, tunelů, elektráren nebo truhlářství apod. Zde běžně užívaný pojem „investice“ nevyovídá o celém procesu, který se zde odehrává. Takové půjčky mají charakter semínka: jsou předpokladem pro pozdější sklizně, kterých se daný člověk dopravuje právě pomocí pořízených zařízení.

Půjčené peníze tedy mohou poputovat dvěma zcela odlišnými cestami: jedna podporuje spotřebu „hospodářských plodů“ a druhá zasívá nové „sémě“. Máme zde před sebou dva procesy, které mají vůči sobě navzájem polární povahu. Abychom jim porozuměli ještě lépe, můžeme zde položit dvě otázky: Které lidské potřeby uspokojuje dané zboží, a tudíž i půjčené peníze, které jeho nabytí mají zajistit? A které lidské potřeby jsou uspokojeny prostřednictvím peněz, které jsou investovány?

První forma půjčených peněz zvyšuje náš blahobyt. Je mnohem příjemnější jezdit do práce vlastním autem než v přeplněném autobuse, je mnohem příjemnější bydlet s novým nábytkem než s nábytkem zděděným po předešlých generacích, který navíc považujeme na soudobé poměry nevkusný. Nebo si možná koupíme půjčenými penězi obraz, který nás už dlouhou dobu oslovuje v jedné z galerií, nebo myčku, která nám ušetří otravné umývání nádobí. Tak jako nás uspokojuje příjemné jídlo, tak nás uspokojují také věci, které nám ušetří čas a sílu či prostě učiní náš každodenní život pohodlnějším. Tyto peníze usnadňují život, do něhož jsme zapřaženi. Pomáhají nám, abychom v něm snáze obstáli. Zajišťujeme si těmito půjčkami náš blahobyt.

Ale zcela odlišný charakter má druhá podoba půjček! Uspokojuje aktivního člověka, který v životě chce něčeho dosáhnout, chce ve svém životě něco zasadit. Vynálezce chce zrealizovat svůj vynález; je přesvědčen, že bude fungovat a že bude mít na trhu šanci, tj. že si ho jiní lidé budou

chtít koupit. Jiný zase chce vystavět jezdeckou školu, protože umí zacházet s koňmi a chce pomoci i druhým lidem, aby se naučili jízdě na koni. Třetí si zase chce otevřít obchod s uměním, protože umění prostě miluje a myslí si, že má vytříbený smysl pro estetiku, pomocí něhož se mu bude v jeho podnikání dařit. Další zase chce napsat knihu, která mu již po delší dobu leží v hlavě, ale nemůže se na ni dostatečně koncentrovat vedle své obvyklé práce. Aktivní člověk není jen spokojen s tím, čeho dosáhl, ale vytváří obraz budoucnosti, kterou chce utvářet. Mnohé těchto návrhů jsou realistické, což také dokládá jejich úspěšnost. Všechny však také spojuje skutečnost, že bez půjčky někoho třetího nejsou realizovatelné.

Pocit blaha a pud k činu. Obě podoby chování mají v životě člověka své ospravedlnění. Ale osobnost působí na každé z těchto chování jinak. Aktivní člověk nemění jenom svůj osobní život, ale působí také dovnitř do společnosti. Vytváří nové zboží a pracovní místa nebo nové služby. Tyto dva odlišné životní postoje určují charakter našich podrobně charakterizovaných typů kreditů a jejich následného směřování.

Spoření

Půjčovat si je možné jen tam, kde před tím bylo naspořeno, kde byly vytvořeny „zásoby peněz“. Již jsme se dozvěděli, jak tomu je u vytváření zisku, popř. kapitálu, v podnikatelských aktivitách. Nicméně také pracovníci, zaměstnanci či úředníci spoří, dokonce i důchodci, pokud jim to výše jejich příjmu vůbec umožňuje. Při takovém šetření se nemluví o tvorbě kapitálu. Při běžném spoření není cílem pozdější hospodářské investice. Lidé šetří, aby v období nouze měli v rezervě peníze, po kterých mohou sáhnout. Mluví se doslova o tzv. „nouzovém groši“ (z něm. *Notgrosche*). Kdo si může být stoprocentně jist, že jednoho dne nebude mít práci nebo onemocní dlouhodobou nemocí? Na tyto a podobné neočekávané situace chtějí lidé být připraveni. Jiní zase spoří, aby si splnili životní sen: vlastní dům, cestu kolem světa nebo jiné věci, po kterých touží. Všichni tito lidé odkládají měsíc co měsíc část svého příjmu stranou. Znamená to, že se zřeknou konzumace této části peněz, že ho nepoužijí k okamžitému nákupu zboží či služeb. Místo toho si své úspory ukládají na spořicí účty bank.

Samozřejmě nejsou tyto peníze uzamčeny v bankovních trezorech. Banky s „našimi penězi“ dále hospodaří, protože jen velmi malý díl z nich je opět vybírán klienty ke každodenní spotřebě. Zbývající peníze jsou použity pro poskytování úvěrů. Úroky, které se bankám z poskytnutých půjček vrátí, umožňují, aby banky připoisovaly úroky na naše vložené úspory. Samozřejmě za předpokladu, že úrok stanovený za půjčku je zřetelně vyšší než úrok připadající na uloženou částku. Rozdíl mezi těmito úrokovými sazbami umožňuje bankám, aby pokryly své vlastní náklady. A

samozřejmě, jako každý jiný podnikatelský subjekt, chtějí dosáhnout zisku, tedy vytvořit vlastní kapitál. Střadatel tímto krokem odevzdává svoji odpovědnost za své peníze bance, přesněji řečeno za to, jak s nimi je nakládáno v ekonomickém životě. Uchovává si jen právo vlastní úspory si vyzvednout a obdržet za ně úrok, který mu náleží na základě sjednané a podepsané smlouvy.

Co se však s „jeho penězi“ děje v mezidobí, kdy jsou ponechány bance, o tom neví. Vědomí o působení jeho peněz v hospodářském životě společnosti po tuto dobu nemá. Předpokládejme, že střadatel je zapřísáhlý abstinent. Banka však za pomoci jeho peněz poskytne podnikatelský úvěr na stavbu pivovaru. Kdyby to náš střadatel věděl, byl by pohoršen. Ale všechny protesty by mu nebyly naplat, pokud by se jednalo o období, po které bance své peníze svěřil a nemohl je vybrat. Kdyby střadatelé mohli sledovat, jak s jejich úspory banky nakládají, narazili by nejen ojediněle na obchody či investice, které by jim byly proti srsti. Pacifista by jistě nechtěl podpořit investice na výstavbu zbrojovky, tak jako by ekolog zase nechtěl mít nic do činění s továrnou na chemikálie, apod.

Dnes však existují také malé banky, které svým střadatelům odkrývají tok investic, do nichž svěřené peníze proudí, dokonce střadatelé dávají na výběr, do jakých hospodářských oblastí jeho peníze mají proudit. Chtějí rozšířit vědomí občanů o působení jejich peněz.

Už v kapitole o vytváření podnikatelského kapitálu jsme viděli, že svoji roli také hrají spotřebitelé, tedy běžní občané. Kdyby se například ceny zboží držely tak nízko, že by pokryly jen náklady, neměli by podnikatelé z čeho utvářet kapitál a nemohli by investovat do hospodářského rozvoje a realizovat nové invence. Jinak řečeno: spotřebitel financuje prostřednictvím ceny požadované za zboží či služby volnou tvorbu kapitálu podnikatelských iniciativ. Pro spotřebitele představuje vyšší cena, tedy tvorba zisku na straně výrobců či obchodníků, zřeknutí se koupě dalšího zboží či služeb. Na druhé straně se samozřejmě zřekne i podnikatel okamžitého uspokojení všech osobních možných potřeb.

Obzvláště zřejmé je zřeknutí se na straně spotřebitele za účelem spoření. Spotřebitel v první řadě spoří sám pro sebe, pro své vlastní přání a cíle nebo na umírnění jeho obav ze stavu nouze. Ale spoření má své vedlejší účinky, které často nedomýšlíme. Umožňuje tvorbu kapitálu. K tomu stačí dát dohromady všechny ty malé „neškodné“ úspory občanů, které si banky svážou do jedné částky. Uložené částky, viděny jako kapitál, je zapotřebí investovat co nejrychleji.

K regulaci disponibility svěřených peněz využívají banky úrokovou míru, kterou střadatelům za určitých podmínek garantují. I tento úrok musí být pokryt hospodářskou aktivitou. Nejefektivnější cestou k takovému „zúročení“ je poskytování kreditů – banky poskytují úvěry nejrozličnějším podnikatelským aktivitám.

Kromě toho ztrácí střadatel povědomí o tom, co se s jeho naspořenými penězi děje. Proč se této zodpovědnosti tak rád zbavuje? Ze zkušenosti o tom může mluvit např. ten, kdo již jednou žádal svého souseda o půjčení 5.000 Kč. Jako první dostal odpověď: „*Tolik peněz nemám!*“ Upřímnější by bylo, kdyby řekl: „*Tak tobě žádné peníze půjčovat nechci.*“ Je tu také jistý ostych dát na odiv vlastní finanční situaci. S tím spojenou otázkou: „*Odkud, že má tolik peněz?*“ si také chce raději ušetřit. Za druhé je tu nechuť vzít na sebe riziko spojené s půjčením obnosu. „*Proč jde zrovna za mnou? Copak mu banka už nechce půjčovat, protože již není solventní?*“ Lidé se mohou znát desetiletí i bez toho, aby si vzájemně odkryli svoji finanční situaci a spolu otevřeně mluvili o finančních otázkách. Banka se svojí anonymitou této situaci vyhovuje a lidé snáze nechají nakouknout do vlastních karet právě takové instituci. Že se tím však vzdává nemalého kusu svobody spoluutváření hospodářského života, to člověku již nedochází.

Byl by to krok ve prospěch společenství, kdyby si lidé získali jiný postoj vůči osobnímu půjčování peněz. Protože v takovém případě mohou vidět, k čemu „jejich“ peníze jsou užity a jak zasahují do společného hospodářského života. Už jen samotný zájem o hospodářský život by mohl půjčování učinit vědomější a osobnější. Jasněji pak na vlastní oči můžeme sledovat, jak si náš souseď či přítel v hospodářském životě stojí a s jakými záměry do něho zasahuje.

Darování

Dary se dávají na dobro, zůstávají obdarovanému a darující je nechce zpět. Tím se dar zásadně odlišuje od půjčky. Nicméně peníze se jen zřídka darují bez jakýchkoliv záměrů či očekávání, někdy je jejich darování dokonce spojeno s určitým způsobem použití. Dárce např. zná člověka, jehož práce si velmi cení, zároveň však vidí, že je ve finanční nouzi. Daruje mu tedy pravidelný měsíční obnos, aby mu usnadnil tíživou životní situaci. Daruje se záměrem podpory. V jiném příkladu se jedná o člověka, jenž citlivě vnímá staré chudé lidi, jejichž důchod postačí jen k pokrytí nákladů spojených s ubytováním ve velmi jednoduchém domově důchodců. Daruje proto peníze na účet tohoto domova a dává mu volnost v jejich využití. Možná se před tím sám porozhlédl v daném domově a zjistil, že matrace na postelích jsou velmi sešlé. Pak možná spojí svůj dar s požadavkem pořízení nových a kvalitních matrací.

Snad není nikdo, kdo by neslyšel o chudobě lidí žijících v tzv. „třetím světě“, o krátkém životě tamních dospělých a především dětí, kterým se nedostává těch nejzákladnějších potravin. Tyto děsivé skutečnosti nám zviditelňují organizace, které v daných zemích pomáhají, jak nejlépe umí. Některý dárce proto převede část svého jmění na konto těchto pomáhajících organizací. Před tím se o jejich práci přesně informoval, nicméně darovanou částku neváže na žádnou konkrétní aktivitu,

protože přece jenom tak dobře situaci v dané zemi nezná.

Někteří spojují své dary s dlouhodobými cíli. Za tímto účelem zakládají nadace, které ze svých příjmů dlouhodobě vytyčené aktivity podporují. Nadace může mít např. za cíl smysluplné a praktické vzdělávání pomocníků a pracovníků působících v zemích tzv. „třetího světa“ anebo může být jejím cílem podpora zemědělských či technických projektů realizovaných v Africe, Indii či jinde na světě.

Dárce zasahuje do utváření životních poměrů individuálním, avšak o to účinnějším způsobem. Všimá si, kde se pracuje na rozumných a sociálně potřebných projektech, a podporuje je. Anebo je sám nastartuje. Dává impuls novým úkolům a výzvam. Směřuje své jmění na základě vlastního rozhledu, prozíravosti, fantazie a schopnosti najít právě ty lidi, kteří jeho cíle dokáží uskutečnit. Ať už to realizuje tou či onou cestou, podstatné je, že tento dárce má srdce pro potřebné, pro druhé lidi. Žije a naplňuje podstatu bratrství.

Jen málo lidí si uvědomuje, že se naspořených peněz stejně musí zřici, až zemřou. Teoreticky sice vědí všichni, že jednoho dne zemřou, ale aby se od svých peněz vědomě oddělili již před smrtí, to je pro mnohé velmi obtížné. Mnozí jsou bezradní a nevědí, kam by své peníze mohli nechat proudit. Často jim chybí nejen rozpoznání potřebnosti v daném čase, ale také nevědí o možnostech, jak svým jměním mohou přispět. Nicméně i pro ně platí: „*Košile mrtvého nemá kapes.*“

Nejčastěji opomenuté darování

Abychom fenomén darování charakterizovali ještě o něco dále, podívejme se na okolnosti, které jsou tak samozřejmé, že nikoho ani nenapadne myšlenka, že by se mohlo jednat o darování.

Každý člověk s sebou přináší při svém narození určité nadání, které ho odlišuje od všech ostatních lidí. V každém lidské bytosti, která se narodí, přijímá sociální společenství (nebo jak se dnes říká: společnost) dar. Tento dar se odlišuje od darů, které nám dává příroda. Např. se jedná o zlato či uhlí, ale s tím rozdílem, že zlato je zlatem již od začátku a uhlí je také uhlím již při své těžbě. Na rozdíl od těchto příkladů pak máme šlechtěné rostliny či domácí zvířata, o které je potřeba pečovat, aby se mohli dále rozvíjet. Za určitých podmínek se jim daří, zatímco jiné jim škodí. V rostlině se již od začátku vytváří svébytný zárodek, který je potřeba respektovat a přistoupit na něj. Pokud bychom dělali vše proti této podstatě, rostlina by onemocněla nebo by zcela zemřela.

To, co vidíme již u rostlin a zvířat, je ještě dále vystupňované u člověka. Také jeho je potřeba vychovávat a utvářet. Přičemž je zapotřebí dbát o jeho osobitost. K tomu je zapotřebí nejen péče ze strany všech lidí, ale také to stojí peníze. Dítě samo o sobě již pracuje tím, že se učí. Nepracuje sice

ještě v produktivním slova smyslu, tj. nevytváří žádné hodnoty, které by se daly prodávat. Zatím je „jenom“ spotřebovává. Z hospodářského hlediska vzato je dítě ještě neproduktivní. Čas jeho produktivity a vytváření hodnot se nachází ještě někde v budoucnosti, kdy se bude živit buď jako odborný pracovník, obchodník, inženýr apod. Ale právě na tuto budoucnost je připravován prostřednictvím výchovy a vzdělání. Člověk bude pracovat o to energičtěji, výkonněji, odborněji či produktivněji, o co lépe rodiče a vzdělávací instituce v něm budou rozvíjet jeho skutečnou podstatu, o co lépe mu budou napomáhat, aby se jeho individuální tvůrčí síly, jež si přinesl každý na Zem jako specifické nadání, mohly dále rozvíjet.

Vzdělávání spotřebovává zboží, protože všichni, kteří se vzděláváním zabývají, musí obstarat svoje živobytí jinak než produktivní prací. Peníze jsou tedy spotřebovány, a to bez toho, aby se tím v daném momentě vytvářely hodnoty. Hodnota utvářená vzděláním bude působit až v budoucnu. Ještě má charakter zárodka, semínka. Ve vzdělávání je to jako při sázení stromů: generace, která je sází, sama o sobě nic ze svého díla nemá. Stará se o stromy pro své děti. Ty je pak mohou, poté co dospějí, porazit a jejich dřevo využít pro své potřeby. Přesto se stále ještě sází stromy – právě pro budoucnost.

Viděno z finanční stránky, je dítěti všechno darováno: potrava, ošacení, vzdělání a mnohem více. Je v něho vkládána důvěra, že až bude dospělé, učiní totéž pro své děti. A protože všechny děti mají právo být vychovávány a vzdělávány, a to také děti chudých rodičů, není základní školní vzdělávání zpoplatněno, jsme osvobozeni od školného. Také učební pomůcky, popř. také učebnice, jsou dány k dispozici zadarmo.

Ti, kteří při výchově darují nejvíce, jsou rodiče. Ten, kdo nemusí žít jen sám sebe, ale také své čtyři děti, to moc dobře zná. Pro rodiče to ve většině případů znamená rozhodující omezení jejich vlastních potřeb. Musí se leccého zřeknout, aby mohly být uspokojeny potřeby jejich dětí. Ve své podstatě se jedná o darování. Nikoliv z přebytku dříve naspořených peněz, ale z potřebných peněz, které rodiče odkládají ze své současné osobní spotřeby. O tom vědí všechny manželské páry. Existuje však i mnoho lidí, kteří na sebe nechtějí vzít omezování vlastních potřeb kvůli dětem. Rozhodnou se děti buď vůbec nemít, nebo když tak jen jedno.

Rodiče neobdarovávají jen své děti, když se starají o jejich obživu a výchovu, ale svým výkonem také obdarovávají také společnost, v níž později jejich děti budou působit a budou rozvíjet své nadání. V tomto ohledu je to, co přispívá stát (jakožto reprezentant společnosti) na vzdělávání dětí a mladých lidí (školy, univerzity apod.), jen nepatrným podílem.

Dnes se daruje více, než si myslíme. Také důchody jsou darem pracující generace pro ty, kteří vytvářeli hodnoty před tím. Je však potřeba přihlédnout ke skutečnosti, že každý pracující během

svého „produktivního“ života přispíval pravidelně na starobní důchod. Tyto příspěvky však zpravidla pokryly důchody tehdejší generace důchodců a pro současný důchod nepokryjí. Pro tuto podporu se užívá pojmu „mezigenerační smlouva“, který vyjadřuje tolik co střídavou vzájemnou podporu různých generací. Posvítíme-li si na tuto skutečnost důkladněji, zjistíme, že se jedná o několikamilionové darování.

Také co se týče „volného“ vytváření kapitálu plynoucího z podnikatelské činnosti, jedná se o počin ve prospěch společnosti. Zisk, který je utvářen volným kapitálem, je součástí ceny zboží, jež si spotřebitel kupuje. Naspořené peníze, které jsou vkládány do investic, vychází ze zřeknutí se či omezení spotřeby daných střadatelů. Jenom z těchto dvou pramenů je možné vytvořit volný kapitál.

Je udivující, že si spotřebitel této skutečnosti byl dosud tak málo vědom. Není zastupován ani při jednáních, na kterých se utváří ceny, ani tam, kde se rozhoduje o poskytnutí kreditu.

Daně: druh nuceného darování

Každá obec má úkoly, které vyžadují sílu jedince, která přesahuje sílu velkých podniků. Nejjednodušeji si tuto skutečnost můžeme zviditelnit na dopravní síti. Výměna zboží, tedy obchod, vyžaduje silnice, železnice, říční dopravu a někdy i dopravu leteckou. Každý, kdo hospodaří, očekává, že mu bude k dispozici dobrá dopravní síť, pomocí níž může přepravovat své zboží. Kdo však za to zaplatí?

Obce, spolkové země a spolková republika se o tento úkol dělí. K tomu jsou zapotřebí peníze, které obce získávají od svých občanů prostřednictvím daní. Téměř neexistuje žádný tok zboží, popř. peněz, který by nebyl doprovázen povinností odvádět daň. Pokud někdo dědí, musí zaplatit dědickou daň, stejně tak tomu je při darování většího obnosu peněz. Na prodávané zboží se vztahuje daň z přidané hodnoty, na příjmy zase daň z příjmu apod. Existuje celý rej daní, od daně základní, přes majetkovou daň, živnostenskou daň až k dani církevní.

Obec tento příjem z daní samozřejmě nepoužívá jenom k výstavbě dopravní sítě. Z daňových příjmů jsou taktéž placeni zaměstnanci a úředníci ve státní správě, stejně jako ozbrojené složky, jejich ubytování a zbraně, v neposlední řadě pak část přechází na příjemce sociální podpory, do starobních důchodů, dále do vzdělávacích institucí atd.

Tisíce předpisů určují odvádění daní. A protože se jedná již o tak složitou zmeň předpisů a zákonů, vzniklo nové povolání: daňový poradce. Ten vysvětluje svým zákazníkům, které daně mají platit, a kde mohou na daních ušetřit. Vybíráním daní jsou pověřeny finanční úřady. Dívají se občanům na prsty, aby své daně odváděli řádně a také aby se nedopouštěli daňových úniků. Také pravidelně

posílají své úředníky k daňovým prověrkám jednotlivých podniků. Jim musí být předloženy záznamy a doklady ke všem obchodním transakcím. Tímto způsobem se předchází vědomým či nevědomým daňovým únikům.

Můžeme na daně pohlížet jako na disponibilní příspěvky ze strany občanů vůči státu. Daně jsou svým způsobem nuceným darováním. Co se tímto způsobem v průběhu dějin změnilo ve vztahu občanů směrem k obci, to je možné sledovat nejlépe na dnešní církevní dani.

Nemusíme se ani tak moc vracet v dějinách, abychom narazili na období, kdy ještě neexistovala církevní daň. Lidem připadalo jako samozřejmé, že církvi darovali část svého jmění. Z církvi vycházel duchovní život, jenž byl považován za tak potřebný jako potrava nebo ošacení. Působení církve bylo vnímáno jako duchovní potrava, bez ní člověk nemohl žít. Pro tuto službu jednotlivci darovali církvi část z toho, co nabyli, a to zcela dobrovolně. A často se jednalo o velké obnosy! Vzpomeňme na mnohá malá středověká městečka, které stavěly své kostely. Kolik darovaných peněz k tomu bylo zapotřebí!

Jistě: církev byla bohatá a sama podnikala. Pronajímáním rozlehlých pozemků přijímala desátky, jako tomu bylo i u místních venkovských šlechticů, a mohla se proto sáhnout po přidaných službách. Ale i takto nabyté jmění by stále nevystačilo k výstavbě ohromného kostela uprostřed malého městečka. To bylo možné jen díky velkému množství pravidelně se opakujících dobrovolných darů přinášejících ze strany občanů. Uvnitř církve dokonce existovaly proudy, jejichž stoupenci z těchto darů chtěly žít, tzv. žebravé řády, jako např. františkáni. Tito mniši vědomě zakládali svoji existenci na dobrovolných darech. A nežilo se jim špatně s tímto rozhodnutím.

Když se podíváme na tehdejší vztah mezi dárci a obdarovanými, můžeme mluvit o osobním vztahu. Rodina např. sponzorovala výstavbu jedné z kapliček, které obepínají hlavní chrámovou loď a chór mnohých kostelů. Tak mohli na vlastní oči vidět, nejen kde jejich peníze skončily, ale mohly se také radovat z výzdoby jejich kaple. K tomu se zpravidla připojila hrdost nad vykonaným počinem. Působení církve pak bezprostředně proudivo zpět do jejich osobních životů prostřednictvím přijímání všech svátostí, od křtu po poslední pomazání.

U dnešní církevní daně je vztah církve k jejím partnerům již méně zřejmý v porovnání s minulostí. Předepsané dani chybí osobní rozměr. Vnější znakem této kvality je skutečnost, že se vybíráním této daně namísto církve zabývá stát. Plátce církevní daně už také neví, kam jeho „nucený dar“ půjde, co jím podporuje. Mohou to být dobré a potřebné věci, ale dárci působení jeho peněz již nedokáže osobně sledovat.

Touto skutečností se také tiše zatemňuje vědomí, co darování vlastně znamená v sociálním životě. Proto je také málo těch, kteří by nad daněmi nereptali. Moderní člověk má čím dál větší averzi vůči

takovým zásahům zvnějšku. Na druhou stranu omezují daně egoismus těch lidí, kteří by si dosažené výkony obcí rádi nárokovali pro sebe, ale sami ničím nechtějí přispět.

Daně představují rozsáhlý, dosud nevyřešený, sociální problém mezi jednotlivcem a společností. Jednotlivec se již nemůže přímo a aktivně účastnit na rozhodnutích společnosti, které je v současnosti stalo velkým a komplikovaným celkem. To přispívá také k tomu, že mizí povědomí o významu společnosti.

Společnosti (obce), spolkové země a samotná spolková republika sice svým domácnostem zpětně předkládá přehled toho, na co byly příjmy z daní použity. Obrovská čísla jsou sice jasná, ale jednotlivé části již nikoliv. Aby jim člověk alespoň rámcově porozuměl, musí se stát odborníkem.

Peníze, které sestávají jenom z čísel a stávají se téměř neviditelnými

Z platebních příkazů se postupně vyvinul bezhotovostní platební styk, jak ho známe dnes. Příchozí platby se připisují na osobní účet či účet firmy a na druhou stranu zadává vlastník účtu platby, které se mají jeho kontu odečíst a převést na konto jiného. Měsíční výpis vlastníkovu účtu zpřehledňuje, co na jeho účet bylo připsáno, co naopak odepsáno ve prospěch jiného účtu. Má na svém kontě větší či menší zůstatek anebo se pohybuje v „červených číslech“, tj. přečerpal disponibilní částku a zadlužil se. Podle pevně daných podmínek banka vlastníkovu účtu může povolit překročení limitu. O jak velkou maximální částku se v tomto případě jedná, to závisí na mnoha faktorech, např. kolik peněz se měsíčně na daném kontu pohybuje. Pokud se jedná o větší objem peněz, je i rámeček dočasné půjčky větší, jedná-li se o menší částky, pak i rámeček půjčky bude menší. Pak je tomu i tak, že dlouhodobý klient banky má lepší podmínky než nový klient. Stávajícího klienta banka totiž „zná“ a důvěřuje mu.

Na základě výpisů z účtů banka ví, jak daný klient s penězi hospodaří. Za každý převod si banka účtuje pevně danou částku, poplatek. I když se jedná o velmi malou sumu, stále na něm banka vydělává. Tento poplatek je také mnohem menší než náklady, které by nám vznikly, pokud bychom peníze svému věřiteli dodali osobně. Museli bychom např. měsíčně docházet k vlastníkovu bytu, jehož byt si pronajímáme, abychom mu předali nájemné. Anebo bychom pravidelně museli chodit na poštu, abychom vyrovnali svůj účet za telefon (dnes by se samozřejmě nejednalo o poštu, ale o jednotlivé telefonní operátory, kteří nám poskytují své služby). Kdybychom „vyrovnávali své účty“ tímto způsobem, byli bychom každý měsíc několik hodin na cestách, někdy bychom dokonce na něco zapomněli, museli bychom pak platit zpozdě apod.

Dnes tyto záležitosti řešíme trvalým příkazem. Banka pak pravidelně převádí stanovenou částku

ve stanovený den např. na konto vlastníka bytu, jež si pronajímáme, do té doby, dokud bance nedáme příkaz k pozastavení platby, protože se stěhujeme jinam. Podobně je tomu s částkami, které se měsíc od měsíce liší, např. za telekomunikační služby.

Na začátku této kapitoly jsme zmínili „červená čísla“. Z nichž si banka účtuje úroky. Tímto obchodem si vydělává. Lidé, kteří tyto úroky nechtějí platit, si pak bedlivě hlídají, aby na svém kontě pokud možno měli vždy nějakou zbývající částku. V případě potřeby si zůstatek na účtu zajistí převodem peněz ze spořicího účtu apod. S tímto přebytkem pak banky tiše pracují a to velmi výnosným způsobem.

Někteří lidé si již zcela odvykli při svých nákupech používat hotovost. Mají kreditní kartu, tj. jakousi „průkazku“ banky, tj. něco na způsob šekové knížky. Touto kartou platí za své oblečení, letenky, hotelové pobyty. Jak cestovní kanceláře, tak i hotely jsou v současnosti již tak zběhlí v bezhotovostních platbách, že zákazník platící velký obnos v hotovosti je vždy překvapí. Kromě toho to také působí zastarale.

Výše popsany bezhotovostní platební styk by však nevznikl bez předchozího mezistupně, tj. používání papírových peněz. Bezhotovostní platební styk nicméně umožňuje razantní zrychlení peněžního styku. Tato rychlost má v hrsti celý svět. Kdekoliv na světě se nachází banka, tam je možné okamžitě zavolat či zkontaktovat se faxem (nebo se spojit prostřednictvím internetu) a provést dané transakce. Kdybychom všechny peněžní pohyby, ke kterým touto cestou dochází, chtěli zobrazit a sledovat v zápisech na monitoru, viděli bychom, a to nejen během otvírací doby banky, ale i během noci, jak se střídají obnosy, které denně představují miliardové částky. Jednou za nákup deviz, jindy za odprodání akcií nebo za nákup surovin, prodej strojů nebo celých průmyslových zařízení.

Pomocí těchto bleskových pohybů, které se dějí přes celý svět, si můžeme dobře uvědomit důležitost peněz, jakožto pomocných prostředků k realizaci našich záměrů, které umožňují a doprovází obchodování. Rozhodnutí, ke kterému jsme dospěli např. v New Yorku, se v následném momentu dostanou do Tokia, Londýna či Frankfurtu. Kdybychom všechny tyto světové transakce shrnuli do jedné účetní knihy, měli bychom před sebou obraz celosvětového hospodaření vyjádřené v číslech převáděných peněz.

Každému, kdo si tento proces skutečně představí, se z toho musí pořádně zatočit hlava. Sice tento proces můžeme myslet, ale představit si ho v jeho skutečných pohybech a důsledcích, to nedokážeme. Tento proces se jaksi vytrácí do neviditelných sfér, ačkoliv je velmi reálný. Tím pádem je také těžko vědomě ovlivnitelný. Co dokážeme zachytit, je okamžitý stav na kontě, nikoliv však bleskurychlé převádění peněz mezi jednotlivými konty.